

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 1.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.1.16>

УДК: 336.1

С. А. Мушнікова,

*д. е. н., професор, завідувач кафедри управління фінансами,
облікової аналітики та моніторингу бізнесу,*

Український державний університет науки і технологій

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3860-522X>

О. В. Пікуліна,

к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку та психології,

Український державний університет науки і технологій

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4803-427X>

О. А. Топоркова,

к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку та психології,

Український державний університет науки і технологій

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0956-3638>

М. А. Дронь,

PhD з економіки, доцент кафедри управління фінансами,

облікової аналітики та моніторингу бізнесу,

Український державний університет науки і технологій

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9881-9521>

ФІНАНСУВАННЯ ТА ВЛАСНІ НАДХОДЖЕННЯ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

S. Mushnykova,

*Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Financial
Management, Accounting Analytics and Business Monitoring,
Ukrainian State University of Science and Technology*

O. Pikulina,

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Finance, Accounting and Psychology,
Ukrainian State University of Science and Technology*

O. Toporkova,

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Finance, Accounting and Psychology,
Ukrainian State University of Science and Technology*

M. Dron,

*PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Financial
Management, Accounting Analytics and Business Monitoring,
Ukrainian State University of Science and Technology*

FINANCING AND OWN REVENUES OF BUDGETARY INSTITUTIONS IN CONDITIONS OF UNCERTAINTY

У статті досліджено сутність категорії бюджетна установа. Зазначено, що крім бюджетного фінансування вони можуть мати власні надходження. Розроблено схему системи фінансування витрат бюджетних установ за рахунок власних надходжень. Констатовано, що розмір власних надходжень бюджетних установ в умовах військового стану, в першу чергу залежить від розташування територіальних громад щодо зони бойових дій. Виявлено суттєвий та неоднозначний вплив цього фактору на результати діяльності, оскільки спостерігаються значні коливання у динаміці власних надходжень бюджетних установ територіальних громад. З'ясовано, що власні надходження бюджетних установ по Україні та їх частка в сукупних

доходах державного бюджету суттєво збільшились під час військової агресії через низку законодавчих змін. Аргументовано дуальний характер впливу стабілізуючих заходів для бізнесу щодо пільг за окремими податками, що призвело до зменшення податкових надходжень до бюджету.

The article substantiates the relevance of the issue of financing budgetary institutions due to its social significance in ensuring the well-being of the population: health, protection of rights, education, culture, legal aid, sports, spiritual and non-material benefits, etc.; the essence of the category of budgetary institution is investigated. It is noted that in addition to budgetary financing, they may have their own revenues, which form a special fund of the institution and have a target purpose and which are divided into two groups, each of which is divided into four subgroups, and at the expense of which seven categories of expenses are provided. target nature. Based on these data, a scheme of the system of financing the expenses of budgetary institutions at the expense of their own revenues has been developed. It is stated that the size of the own revenues of budgetary institutions in conditions of martial law primarily depends on the location of territorial communities in relation to the combat zone: territories where combat operations are (were) conducted; temporarily occupied territories; territories of active combat operations; deoccupied territories and territories on which combat operations were not conducted. This factor has a significant and ambiguous impact on the results of its activities, since significant fluctuations are observed in the dynamics of own revenues of budgetary institutions of territorial communities, which in turn may also have an ambiguous impact on the formation and distribution of state and local budget funds. By calculating the indicators of the dynamics of own revenues of budgetary institutions in Ukraine, it was found that they and their share in total budget revenues significantly increased during the military aggression due to a number of legislative changes. The dual nature of the impact of stabilizing measures for business regarding benefits under certain taxes, which led to a decrease in tax revenues to the budget, is argued. Having a positive

impact on enterprises affected by military actions, this factor has turned into a tool for tax evasion for businesses operating in safe territories.

Ключові слова: *бюджетна установа, власні надходження, витрати, система фінансування витрат, динаміка власних надходжень*

Key words: *budget institution, own revenues, expenses, expenditure financing system, dynamics of own revenues*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Фінансування бюджетних установ є важливим фактором у забезпеченні соціального аспекту. Перебування держави під впливом військових дій, зумовлює ситуацію глобальної невизначеності, де пріоритетними напрямками стають забезпечення безпеки й захисту населення, інфраструктури та кордонів держави. Саме тому й виникає ще більше питань і проблем стосовно фінансового забезпечення бюджетних установ, що потребують пильної уваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці фінансування та власних надходжень бюджетних установ приділяється велика увага серед науковців, особливо в період військового стану. Цим питанням присвячені праці таких науковців, як Буй Т. Г., Прімерова О. К. [1], Серета О. О. [2], Литвин З. Б., Пермякова Л. М. [3], Канєва Т. В. [4] та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження ключових аспектів впливу на фінансування та власні надходження бюджетних установ в умовах військового стану.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сьогодні наша держава знаходиться в дуже складних умовах, коли треба дбати не лише про розвиток фінансової, соціальної, освітньої та інших складових, а й про безпеку життя населення. В таких умовах взагалі складно говорити про будь-який розвиток. Першочерговим постає завдання утримати в належному стані і не втратити те, що наразі є. Ті страшні руйнування, які

щодня завдає держава агресор, складно передбачити й вжити відповідних дій, не кажучи про усунення наслідків таких атак, що в свою чергу потребує величезного фінансування. З початку військових дій знищено багато житлових будинків, заводів, інфраструктури, освітніх та комунальних закладів, бізнесу тощо, тому питання щодо фінансування державних установ зараз є надмірно складним, важливим та актуальним. Сьогодні дуже складно спрогнозувати куди й у якому розмірі необхідно буде виділяти кошти з бюджету в першу чергу й, на жаль, бюджетні установи не займають лідируючих позицій у списку.

Взагалі, ефективне функціонування та успішний розвиток державних установ, завжди були важливими й актуальними, оскільки забезпечують суспільне благополуччя населення: здоров'я, захист прав, освіту, культуру, юридичну допомогу, спорт, духовні та нематеріальні блага тощо. Саме тому фінансування та формування бюджету державних установ повинні бути ретельно продумані та розроблені. Саме в цьому і полягає складність, особливо під час активної фази військових дій.

Розглядаючи питання фінансування бюджетних установ спершу необхідно звернутись до визначення даного поняття.

Згідно Бюджетного кодексу України, бюджетні установи – це органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, які створені ними, фінансуються відповідно з державного чи місцевого бюджету та є неприбутковими [5]. До бюджетних установ відносять заклади освіти, заклади охорони здоров'я, заклади культури, бібліотеки, науково-дослідні інститути тощо, головним планом діяльності яких є кошторис – головний фінансовий документ, де відображаються всі доходи і заплановані витрати. Всі кошти, що надходять з державного та місцевих бюджетів, мають суворо цільове призначення. Окрім бюджетного фінансування, вони можуть мати власні надходження від дозволеної законодавством діяльності, які формують спеціальний фонд установи та зазвичай також мають цільове призначення.

Власні надходження бюджетних установ поділяються на дві групи, кожна з яких ділиться на чотири підгрупи, за рахунок яких фінансуються сім категорій видатків (рис. 1).

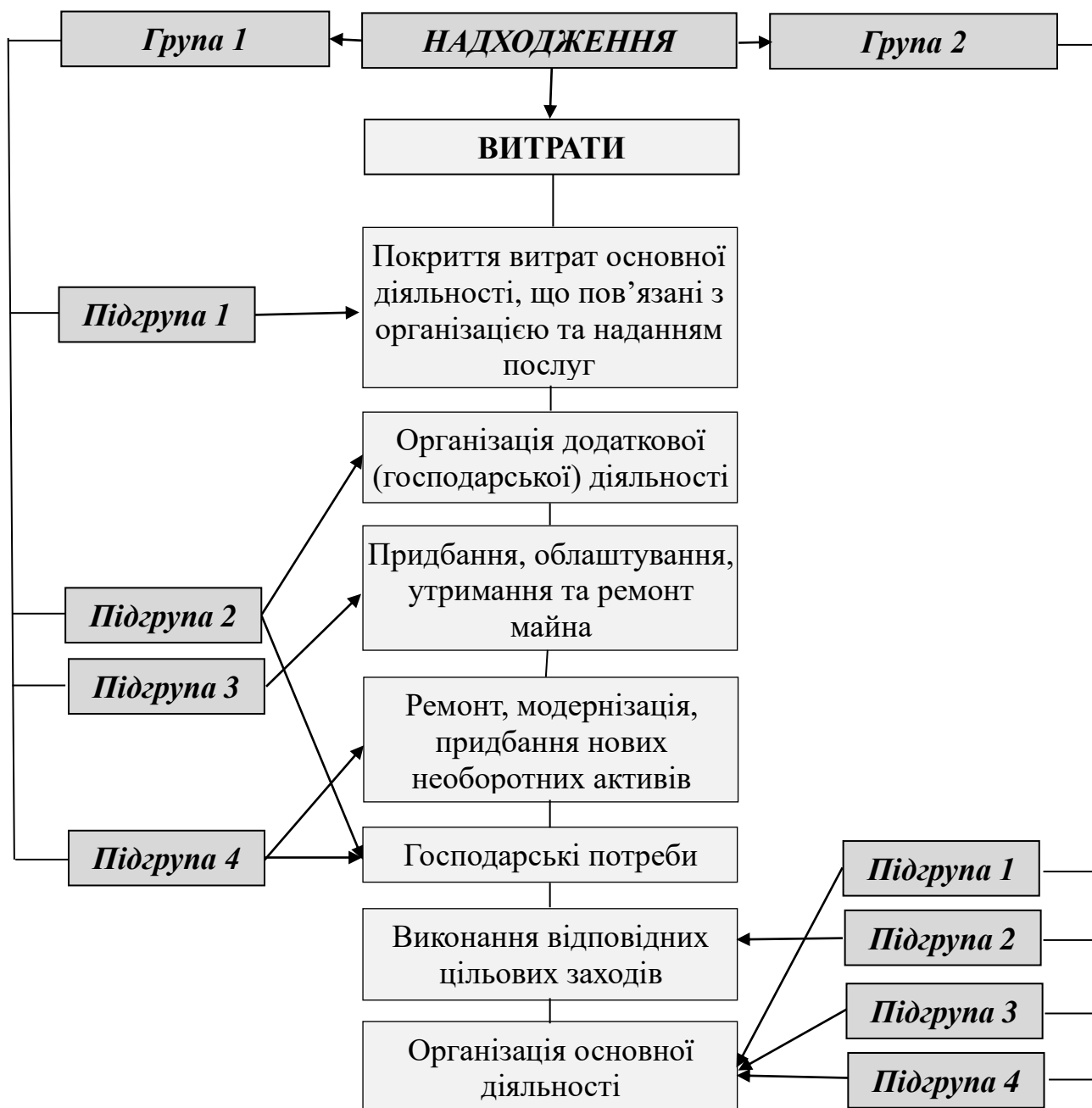

Рис. 1. Система фінансування витрат бюджетних установ за рахунок власних надходжень

Джерело: Розроблено автором на основі: [5]

Як видно з рис. 1, власні надходження, що використовуються на покриття витрат бюджетних установ, поділяються на дві групи:

1. Надходження за рахунок надання послуг бюджетними установами, які поділяються на наступні підгрупи:

підгрупа 1 – надходження за рахунок надання послуг основної діяльності. За їх рахунок забезпечується покриття витрат основної діяльності, що пов'язані з організацією та наданням послуг;

підгрупа 2 – надходження за рахунок додаткової (господарської) діяльності. Відповідно вони забезпечують організацію додаткової (господарської) діяльності, а також частину господарських потреб, в тому числі оплату комунальних послуг та енергоносіїв;

підгрупа 3 – надходження за рахунок здачі в оренду майна. Дана підгрупа розрахована на придбання, облаштування, утримання та ремонт майна;

підгрупа 4 – надходження від реалізації майна, за винятком нерухомого. Кошти даної підгрупи спрямовані на ремонт, модернізацію чи придбання нових необоротних активів та матеріальних цінностей, покриття витрат, пов'язаних з організацією збирання і транспортування відходів і брухту на приймальні пункти а також забезпечення частини витрат на господарські потреби, в тому числі оплату комунальних послуг та енергоносіїв.

2. Інші надходження бюджетних установ, які поділяються на наступні підгрупи:

підгрупа 1 – дарунки, благодійні внески, гранти. Частина цих надходжень спрямована на організацію основної діяльності бюджетних установ;

підгрупа 2 – кошти, що надходять від інших бюджетних установ, організацій, підприємств чи фізичних осіб з метою виконання заходів цільового призначення, включаючи надання земельних ділянок для розміщення нерухомості, що належить іншим юридичним чи фізичним

особам. За рахунок даної підгрупи забезпечується виконання відповідних цільових заходів;

підгрупа 3 – надходження від розміщення на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів за рахунок надання платних послуг, дозволених законодавством і, які можуть отримувати державні і комунальні заклади професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти; надходження, що отримують державні і комунальні заклади фахової передвищої та вищої освіти, наукові установи та заклади культури, як відсотки за платні послуги основної діяльності, гранти та благодійні внески, що нараховуються на залишок коштів на поточних рахунках державних банків. Частково ці кошти покривають витрати на організацію основної діяльності бюджетних установ;

підгрупа 4 – 30 % дивідендів (доходу), що нараховуються на акції (частки) господарських товариств, за умови, що державні наукові установи (крім державних наукових установ оборонно-промислового комплексу), державні університети, академії чи інститути мають у їх статутному капіталі майнові права інтелектуальної власності або виключні майнові права. Частина цих надходжень спрямована на покриття витрат, пов'язаних з організацією основної діяльності бюджетних установ [6].

Якщо звернутись до динаміки власних надходжень бюджетних установ, то в умовах військового стану, вона в першу чергу залежить від розташування територіальних громад щодо зони бойових дій: території, де ведуться (велися) бойові дії; тимчасово окуповані території; території активних бойових дій; деокуповані території та території, на яких не велися бойові дії.

За офіційними даними аналітичного дослідження показників бюджетів за 2021–2023 роки 60 територіальних громад партнерів програми USAID DOBRE у 10 областях України, власні надходження бюджетних установ у 2021-2023 роках, мали наступну динаміку:

– території, де ведуться (велися) бойові дії: у 2023 році в порівнянні з 2022 роком, вони зросли у 4,7 рази та в 6 раз щодо 2021 року, а також збільшились на 26,5 % у 2022 році відносно 2021 року;

– тимчасово окуповані території: у 2022 році проти 2021 року, відбулося зменшення власних надходжень бюджетних установ на 87,5 %. А показники 2023 року, хоч і не досягли рівня 2021 року, але мали позитивну динаміку у розмірі 45,5 %.

– території активних бойових дій: на певних територіях ситуація була неоднозначною і коливалася від збільшення у 8,8 разів у 2023 році щодо 2022 року, однак у 2022 році в порівнянні з 2021 роком показники знизались на 75,9 %. На інших територіях спостерігалось навіть постійне збільшення власних надходжень бюджетних установ, в середньому в 3,5 рази щорічно;

– деокуповані території: 2023 року динаміка поліпшилась, перевищивши показники 2022 року в 8,6 рази, а 2021 року – в 6,3 рази, не дивлячись на те, що у 2022 році в порівнянні з 2021 роком надходження зменшились в середньому на 26,1 %;

– території, на яких не велися бойові дії: спостерігається щорічне збільшення власних надходжень. У 2022 році щодо 2021 року відбулось зростання на 12,7 %. 2023 року показник збільшився у 2,1 та 2,4 рази в порівнянні з 2022 та 2021 роками відповідно [6, с. 49].

За даними аналітичного дослідження видно, що військові дії мають суттєвий та неоднозначний вплив на результати діяльності бюджетних установ на різних територіях, в залежності від розташування щодо зони бойових дій. Спостерігаються значні коливання у динаміці власних надходжень бюджетних установ, що в свою чергу може також мати неоднозначний вплив на формування та розподіл коштів державного та місцевих бюджетів.

Динаміка власних надходжень бюджетних установ та їх частка у загальних доходах бюджету по Україні в цілому представлена в табл. 1.

**Таблиця 1. Динаміка власних надходжень бюджетних установ по
Україні в 2021-2024 роках**

Рік	Власні надходження, млн. грн	Частка у загальних доходах Державного бюджету, %	Абсолютне відхилення, млн. грн	Відносне відхилення, %
2021	88365,7	6,81	-	-
2022	234842,3	13,14	146476,6	165,8
2023	812405,9	30,40	577563,6	246,0
2024	612074,5	23,09	-200331,4	-24,7

Джерело: сформовано автором на основі [7]

Згідно розрахунків, представлених в табл. 1, власні надходження бюджетних установ у період з 2021 року по 2023 рік суттєво зростали, разом і з тим збільшувалась і їх частка в загальних доходах державного бюджету. Так, у 2022 році вони збільшились на 165,8 % у порівнянні з 2021 роком і становили 234842,3 млн. грн., склавши 13,14 % від доходів бюджету. У 2023 році надходження зросли у 3,5 рази щодо 2022 року і становили 812405,9 млн. грн, з часткою у загальних доходах бюджету 30,40 %

Однак, у 2024 році вони зменшились через ряд вимушених змін у законодавстві та загострення інших економічних, політичних та військових ситуацій. В порівнянні з 2023 роком, власні надходження бюджетних установ у 2024 році зменшились на 24,7 %, становлячи 612074,5 млн. грн та 23,09 % доходів бюджету.

Такі коливання пов'язані з перебуванням нашої країни в умовах постійної невизначеності, зокрема військових дій та, пов'язаних із ними, об'єктивних негативних наслідків, задля врегулювання яких, необхідна розробка виважених заходів, що забезпечать стабілізацію та рівномірність фінансування з урахуванням першочерговості потреб.

Одним із необхідних, але в ряді випадків – дестабілізуючих чинників, стало впровадження пільг щодо податку на нерухомість, єдиного, земельного, екологічного податків. Цей фактор має дуальний характер: для бізнесу, що постраждав від військової агресії, він став рятівним, а для підприємств, які не постраждали, виявився можливістю, так би мовити, ухилення від сплати

податків. Це призвело до зменшення податкових надходжень до бюджету, а відповідно – до зменшення фінансування бюджетних установ. Саме цим зумовлено зростання власних надходжень і збільшення їх частки в доходах бюджету. Крім того, таке збільшення відбулось за рахунок дарунків, грантів та благодійних внесків від міжнародних і вітчизняних фондів та інших організацій.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. В результаті дослідження з'ясовано, що власні надходження бюджетних установ поділяються на дві групи, кожна з яких має чотири підгрупи, вони мають цільовий характер використання та за їх рахунок фінансується сім категорій витрат. На основі цього розроблено схему системи фінансування витрат бюджетних установ за рахунок власних надходжень. Встановлено, що динаміка власних надходжень бюджетних установ залежить від розташування територіальних громад щодо зони бойових дій. За допомогою розрахунків з'ясовано, що власні надходження бюджетних установ та їх частка у доходах державного бюджету мали неоднозначну тенденцію через вимушені заходи, пов'язані з військовими діями. Встановлено, що ключовими аспектами впливу на фінансування та власні надходження бюджетних установ є законодавчі стабілізаційні заходи, допомога, гранти та благодійні внески сторонніх організацій і фондів, а також розташування відносно зон бойових дій. Перспективами подальших досліджень може стати розробка рекомендацій щодо зменшення розрізненості дуального впливу, запроваджених законодавчих заходів.

Література

1. Буй Т. Г., Прімерова О. К. Бюджетна система України: вплив війни та виклики повоєнної відбудови. Наукові записки НаУКМА. Економічні науки. Том 8. Випуск 1. 2023. С. 17-24. URL: <http://spne.ukma.edu.ua/article/view/289545/283094>

2. Серeda O. O. Фінансування бюджетних установ: проблеми і перспективи. Економіка та суспільство. Випуск № 34. 2021.

3. Литвин З. Б., Пермякова Л. М. Особливості функціонування бюджетних установ. Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія». 27 грудня 2019 року, м. Тернопіль. С. 63-65. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/37388/1/63.pdf>

4. Канєва Т. В. Бюджет у системі фінансово-економічних відносин : монографія. Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2021. 392 с. URL: <https://knute.edu.ua/file/MjIxNw==/df85aad3da9e04fb5bb3227afc36a52c.pdf>

5. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI, URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T102456?an=1456>

6. Вплив війни на бюджети територіальних громад. Аналітичне дослідження показників бюджетів за 2021–2023 роки 60 територіальних громад партнерів Програми USAID DOBRE у 10 областях України /Під редакцією Т. Паутової. – К.: «Поліграф плюс», 2024. – 116 с. URL: https://decentralization.ua/uploads/library/file/954/web_2024-09-12_Report_2021-2023_210x297___%D0%B1%D0%B5%D0%B7_%D0%94%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BA%D1%96%D0%B2.pdf

7. Доходи держбюджету України. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2024/>

References

1. Buj, T.H. and Primierova, O.K. (2023), “Budget system of Ukraine: impact of war and challenges of post-war reconstruction”, *Naukovi zapysky NaUKMA. Ekonomichni nauky*, vol. 8, no. 1, pp. 17-24, available at: <http://spne.ukma.edu.ua/article/view/289545/283094> (Accessed 05 Jan 2025).

2. Sereda, O.O. (2021), “Financing of budgetary institutions: problems and prospects”, *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 34.

3. Lytvyn, Z.B. and Permiakova, L.M. (2019), “Features of the functioning of budgetary institutions”, Mizhnarodna naukovo-praktychna Internet-konferentsiia «Oblik, opodatkuvannia i kontrol': teoriia ta metodolohiia» [International scientific and practical Internet conference "Accounting, taxation and control: theory and methodology"], Ternopil', Ukraine, pp. 63-65, available at: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/37388/1/63.pdf> (Accessed 05 Jan 2025).

4. Kanieva, T.V. (2021), Biudzhety u systemi finansovo-ekonomichnykh vidnosyn [Budget in the system of financial and economic relations], Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t., Kyiv, Ukraine, available at: <https://knute.edu.ua/file/MjIxNw==/df85aad3da9e04fb5bb3227afc36a52c.pdf> (Accessed 05 Jan 2025).

5. Verkhovna Rada of Ukraine (2010), “Budget Code of Ukraine”, available at: <https://ips.ligazakon.net/document/T102456?an=1456> (Accessed 05 Jan 2025).

6. Pautova, T. (2024), Vplyv vijny na biudzhety terytorial'nykh hromad. Analitychne doslidzhennia pokaznykiv biudzhetyv za 2021-2023 roky 60 terytorial'nykh hromad partneriv Prohramy USAID DOBRE u 10 oblastiakh Ukrainy [The impact of the war on the budgets of territorial communities. Analytical study of budget indicators for 2021–2023 of 60 territorial communities of USAID DOBRE Program partners in 10 regions of Ukraine], Polihraf plius, Kyiv, Ukraine, available at: https://decentralization.ua/uploads/library/file/954/web_2024-09-12_Report_2021-2023_210x297___%D0%B1%D0%B5%D0%B7_%D0%94%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BA%D1%96%D0%B2.pdf (Accessed 05 Jan 2025).

7. Minfin (2024), “Revenues of the state budget of Ukraine”, available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2024/> (Accessed 05 Jan 2025).

Стаття надійшла до редакції 13.01.2025 р.